

TÚLJUTALMAZOTT GYŐZTES

Nagy Levente

(Debreceni Egyetem, Politikatudományi Tanszék)

*A tanulmány beérkezett: 2023. július 25., opponálás: 2023. július 25. – 2023. augusztus 31.,
véglegesítés: 2023. szeptember 21.*

ÖSSZEFOGLALÓ

Egy választási rendszer reformja, a választás játékszabályainak mikéntje nagymértékben függ az adott ország politikai „hangulatától”, annak pártrendszerétől, a folyamatokat meghatározó pártok erőviszonyaitól, valamint a reform kulcsszereplőinek értékcentrikus és/vagy érdekorientált célkitűzéseitől. Mindez érvényes a magyar országgyűlési képviselők választásának rendjét szabályozó 2011. évi CCIII. (sarkalatos) törvényre is, amely 2012. január 1-jén lépett hatályba, rendelkezései pedig 2014-ben kerültek alkalmazásra. Az érdemi változtatásokat eredményező reform egyik legvitatottabbja pontja az európai vonatkozásban is egyedülálló egyéni kerületi győzteskompenzáció intézményének bevezetése.

Jelen tanulmány célja a *győzteskompenzáció* több szempont mentén történő vizsgálata. A *kompenzáció* jelentéstartalmának ismertetését a 2011-es reform körüli előzmények bemutatása, majd a 2011-es Áder-interjú (HVG) elemzése követi. E sajátos intézmény körül kialakult jogi viták, illetve egyes hazai és nemzetközi kutatók idevágó vélekedése zárja a munka első felét.

A tanulmány második részében az egyéni győzteseket kompenzáló mechanizmus hatásainak „semlegességét” vizsgálom meg, a 2002-es és 2010-es választások szavazatrészedései mentén, majd a 2014-es választások eredményei alapján.¹

Három alapvető következtetéssel zárom a tanulmányt. Egyrészt, a *győzteskompenzáció hatása* (az egyes politikai erők túljutalmazásának nagysága szempontjából) *változó mértékű*, hiszen ez lehet az adott politikai kontextus, az egyéni kerületi szavazatokat mandátummá alakító formula, vagy a pártrendszeren belüli erőviszonyok függvénye.

Másrészt, figyelembe kell venni, hogy 2010 után egyetlen politikai erő számára nyílt meg a lehetőség, hogy egymaga kezdeményezze és valósítsa meg a reformot. A győzteskompenzációs vizsgálata során így központi jelentőségű kérdés, hogy a Fidesz–KDNP *milyen szándékkal kezdeményezte és hajtotta végre a reformot*. Ez felveti a változtatások „igazságosságának”² kérdését is.

Harmadrészt, a győzteskompenzáció intézménye olyan értelemben (is) egyedülálló, hogy ennek bevezetésére sem a rendszer működése szempontjából, sem pedig költséghatékonysági vagy stabilitási (kormányozhatósági) megfontolásból nem volt szükség. Ezek alapján, megalapozottan feltételezhető, hogy a *Fidesz–KDNP-kormánykoalíció jól megfontolt önsz érdekeivel összhangban vezette be a változtatásokat*, és hogy a *győzteskompenzáció jelentős mértékben járult hozzá a kétharmados többségi kormányzás fenntartásához*.

Kulcsszavak: választási reform ■ győzteskompenzáció ■ választójogi egyenlőség ■ szavazatok súlyegyenlősége ■ arányosság ■ méltányosság

A 2011-es választási reformról, és ezen belül a győzteskompenzációról írni nem újdonság, hiszen hazai viszonylatban is többen,³ több szempont mentén vizsgálták már, és elemezték annak jogi vetületét, a választási eredményekben (is) érezhető hatását, leszűrve azt a távolról sem jelentéktelen következtetést, hogy bevezetése óta a Fidesz–KDNP kormányzóvetség egyetlen alkalommal sem szerezte volna meg a minősített többséget, győzteskompenzáció nélkül. Annak ellenére, hogy többen tettek már kísérletet a választási reform kritikussabb pontjainak, ezen belül a győzteskompenzáció egyik-másik aspektusának elemzésére, e komplex fogalom többretű vizsgálatára kevésbé került sor. Arról van szó, hogy a győzteskompenzáció bevezetésének körülményei, annak jogi aspektusai (a választójog egyenlősége, szavazati súlyegyenlőség: egy szavazó – egy szavazat elve stb.), a választási eredményekből kiolvasható hatásai olyan szempontok, amelyek mindegyike érdemben járulhat hozzá az eljárás jellegének, illetve bevezetése miértjének jobb megértéséhez.

A kérdés persze nem korlátozódik csupán arra, hogy vajon kinek kedvez, vagy nem kedvez e sajátos eljárás. Ne feledjük, a fogalom maga nem önmagában és nem azonos mértékben torzít, a választási adatok azonban elég pontosan rámutatnak arra, hogy a domináns párt jelenlétében e sajátos mechanizmusnak figyelemre méltó hatása van a mandátumrészesedés megváltoztatásában, a domináns párt javára. Kulcsfontosságú kérdés tehát, hogy milyen körülmények között, és kinek adódik lehetősége megalkotni a választási játékszabályokat. Ebből kiindulva juthatunk el John Rawls klasszikusnak számító méltányosságként felfogott igazságosságelméletének gondolatához, amelynek értelmében csak azok az alapszabályok lehetnek tisztességesek, amelyek a szereplők teljes bevonásával, ésszerűségi alapon fogalmazódnak meg, nem pedig azok, amelyek egyik vagy másik szereplő (előre látható) önös érdekeit szolgálják.⁴

Már az elején célszerűnek vélem a győzteskompenzáció fogalmi tisztázását, ami azért is indokolt, mert igen gyakori a *kompenzálás* és a *premisálás* fogalmainak összekeverése.

A győztes kompenzálása a töredékszavazatokhoz kötődik. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CIII. törvény 15. § (1) értelmében „töredékszavazatnak minősül az egyéni választókerületben: a) a mandátumot nem szerző jelöltre leadott szavazat, valamint b) *a mandátumot szerző jelölt szavazataiból a második legtöbb szavazatot elérő jelölt eggyel növelt szavazatainak kivonása után fennmaradó szavazatszám.*” A 2011. évi törvény értelmében tehát többlet töredékszavazatokhoz jut a győztes, miközben a törvény nem említi a *győzteskompenzáció* kifejezést. Az utólag kreált fogalom a b) pontban megfogalmazott eljárást hivatott kifejezni.

A kompenzáció a *cum* (össze) és a *pendo* (mér, mérlegel) latin szavak összetételéből (*compensatio*) származik, és „valamely kiadásnak, költségnek, anyagi

áldozatnak megtérítése, (kár)pótlása, valamilyen hátránynak a kiegyenlítése” (Bakos, 1989: 443). „A kompenzáció valamilyen veszteség vagy károsodás enyhítésére irányuló fizetség”,⁵ kárpótlásra irányuló intézkedés, vagyis „valamilyen nem kívánatos dolgot ellensúlyozó cselekedet”.⁶ E megközelítések azonban nem annyira egyértelműek, ha figyelembe vesszük, hogy a negatív jelleget sugalló károsodás vagy veszteség mellett a kompenzálásnak lehet pozitív (nem veszteségre utaló) kicsengése is, azaz „valamilyen munka elvégzéséért járó fizetség”,⁷ vagy „valamilyen szolgáltatás megfizetése”.⁸ Jelen tanulmányban a választási eredményekre vonatkoztatva a veszteség enyhítésére, kárpótlására irányuló intézkedésként értelmezem a kompenzációt, ugyanis az elvégzett munkáért járó fizetség – megítélésem szerint – a premizáláshoz áll közelebb.⁹

A veszteség mértékének enyhítéseként felfogott kompenzációnak két fél egymáshoz viszonyított helyzetéből kell kiindulnia és a fogalom azáltal nyer értelmet, hogy az egyenlőtlen állapotba kerülő felek közül a vesztes helyzetben lévő kárpótolja. A kompenzálás lényege tehát a két fél helyzetkülönbségének csökkentése, a vesztes pozícióba kerülő fél hátrányának enyhítésével. Ha elfogadjuk e „szabályt”, akkor a kedvező helyzetben lévő szereplő hasonló jellegű kárpótlása a kompenzáció lényegét, azaz veszteségmegtérítő jellegét semlegesítené. Ez a maga során a fogalom tartalmát üresítené ki.

A kompenzáció tehát az egyéni kerületben elszenvedett aránytalan hátrányért járó kárpótlás, amely hátrány az egyéni választókerületek eredményeiből ered. Joggal tehető fel a kérdés: Mit tekinthetünk veszteségnek, illetve, kit tekinthetünk vesztesnek? E kérdés azért is fontos, mert a válasz a kompenzálás indokoltságára mutathat rá, hiszen (a fentiek alapján is) kompenzálni csak a vesztes helyzetben lévő felet indokolt. Az egyéni kerületben mandátumot szerzett jelölt viszont aligha tekinthető vesztesnek, még ha vannak is elveszett szavazatai.

Az egyéni választókerületben tényleges *veszteség*nek tekinthetők a mandátumot nem szerzett jelölt szavazatai, hiszen mandátumszerzési szempontból e szavazatok teljesen értéktelenek. Ilyen értelemben, az tekinthető ténylegesen vesztes jelöltnek, akinek szavazatai egyáltalán nem konvertálódnak mandátummá, vagyis e szavazatok mandátumszerzési egységértéke nulla. Ezt kibővítve, *vesztesnek* tekinthető tehát a mandátumot nem szerzett jelölt, illetve az őt indító párt, valamint az e jelöltre szavazó választópolgárok, akiknek politikai akarata egyáltalán nem érvényesül az egyéni kerületben. Ebből adódik, hogy az egyéni kerületi vesztes jelölt pártja indokoltan részesül kárpótlásban (kompenzációban) az országos csatornán.

Való igaz, hogy a mandátumot szerzett jelölt győzelemhez szükséges szavazatain túli „fölös” szavazatok „elkallódnak”, de e szavazatok legalább két ok miatt sem nevezhetők teljes veszteségnek. Egyfelől, mert a jelölt fokozott fölülreprezentáltsággal jutott mandátumhoz a maga és pártja számára, ami

azt is jelenti, hogy a rá leadott szavazatok egyenkénti mandátumrészesedési egységértéke meghaladja az egyet, másfelől, mert a győztesre leadott szavazatok mindegyike a szavazópolgárok akaratának teljes érvényesülését is jelenti (mandátum a preferált jelöltnek). Ebből arra következtethetünk, hogy a körületben győztes jelölt pártja aligha részesülhet indokoltan kárpótlásban, és úgy tűnik, az „elveszett” szavazataiért járó „hátránykiegyenlítés” a kompenzálás lényege ellen hat.

ELŐZMÉNYEK

A 2010-es választások elsöprő Fidesz–KDNP győzelme lehetőséget teremtett arra, hogy egyetlen politikai erő hajthassa végre a választási rendszer radikális reformját. Az egyik legkihívóbb kiinduló kérdés, hogy milyen szempontok mentén körvonalazódott a törvénybe foglalt javaslat.

A 2011-es váltást legalább két fontosabb javaslat előzte meg. Az egyik a Kósa–Navracsics–Répási–Rétvári „négyes” nevéhez fűződik, akik megbízást kaptak egy reform előkészítésére.¹⁰ Javasataik közé tartoztak, egyebek mellett, a parlament létszámának csökkentése, a relatív többség bizonyos kikötésekkel történő bevezetése az egyéni kerületekben; a megyei területi lista kiiktatása, miközben a javaslat szövegében fel sem merül a győzteskompenzáció gondolata. Az indítványból nem lett törvény, a parlamenti szakbizottság nem foglalkozott vele, majd elutasította annak tárgyalását (Bita–Spirk, 2018).

Az akkori erőviszonyok ismeretében a Fidesz–KDNP-kormány vélhetően a többségi elvet fokozottabban érvényesítő rendszer bevezetését tűzte célul, ennek érdekében pedig az akkor EP-képviselőként politizáló Áder Jánost kérte fel egy „megfelelőbb” változat kidolgozására. A korábban bemutatott javaslatnál aránytalanabb reformjavaslat fontosabb tartalmi aspektusai: a parlament létszámának 199-re történő csökkentése; az egyéni kerületek határainak át rajzolása; relatív többségi rendszer alkalmazása; a kerületi győztes kompenzálása, stb.¹¹ Mindezek mellett kiemelendő még Lázár János korábbi gondolata, amelynek értelmében a parlamentbe jutott pártok egyéni kerületi vesztes jelöltjeinek szavazatai mellett töredékszavazat lehet „a győztes jelölt ötven százalékon felül szerzett szavazatai is” (Király, 2011).

A 2/3-os parlamenti többség 2011. december 23-i ülésnapján megszavazta az új választási törvényt, amelynek kihirdetésére 2011. december 30-án került sor. Minősített többségi pozíciójában a kormány kivitelezte a reformot, de elgondolkodtató Szigeti Péter megjegyzése, miszerint a „formális jogszerűség *fair play*-e alapján” a Fidesz–KDNP-nek egy ciklust kellett volna várnia, hogy az új kormány léptesse életbe az új választási rendszert, hiszen ezzel a Fidesz jobban legitimálhatta volna azt (Szigeti, 2014: 88.).

AZ ÁDER-INTERJÚ

Úgy vélem, a reformmal és azon belül a győzteskompenzációval kapcsolatos kormány-közeli érvek ismertetéséhez Áder János HVG-nek adott interjúja (2011. október) lehet egy tanulságos kiindulópont. A kompenzáció intézménye kapcsán az Áder-i nyilatkozat lényege, hogy az olasz gyakorlat figyelembevételével kerül bevezetésre az egyéni győztesek kompenzálása, amely nem fogja torzítani a 2014-es választási eredményeket. Íme Áder szavai: „Mi azt javasoljuk, hogy minden olyan szavazat, amely az egyéni választókerületben nem eredményezett mandátumot, kerüljön fel a pártok országos listájára. [...] Az olasz megoldást figyelembe véve azt is javasoljuk, hogy az első helyezett is kapjon töredékszavazatot azok után a szavazatok után, amelyek nem eredményeztek mandátumot. [...] Semmiféle túlkompenzáció nincsen, a furcsa helyzeteket szeretnénk így elkerülni.” Ha nem kerül alkalmazásra a kompenzáció intézménye, hangsúlyozza Áder, azaz, ha nem számoljuk a töredékszavazatokat, akkor „a győztes elviszi az egyéni mandátumokat, és listáról még több mandátumot szerez a vesztesek rovására”. Ha viszont alkalmazásra kerül a kompenzálás, de csak a vesztesek számára, akkor „a győztes pártlistáról kevesebb helyet tudna szerezni, mint amennyi rá, illetve a jelöltjére leadott valós szavazatmennyiség” (László, 2011). Mindkét tábor esetében, a listás mandátumok kiosztásánál keletkező hátrányos helyzet elkerüléséért – emeli ki Áder – a veszteseket és a győztest is kompenzálni kell.

Az elmondottakra reagálva, *egyrészt* arra szeretnék rámutatni, hogy Áder olasz megoldásra való hivatkozása megalapozatlan (a premizálás kapcsán pedig téves). Olaszország többségi premizálást (1948–1992; 2005–2015), illetve a magyar győzteskompenzációval ellentétes irányú mechanizmust alkalmazott (1993–2005), így, értelemszerűen az olasz megoldás alapulvételét nem lehet komolyan venni.¹² Olaszországban többségi premizálást is alkalmazó listás rendszer volt érvényben 1992-ig. Az 1993-as reform egy új vegyes rendszert eredményezett, amelyben a mandátumokat 75%-a többségi, 25%-a pedig arányos eljárással osztották ki. Ekkor került sor a kerületi eredmények alapján az első és második helyezett szavazatszámainak figyelembevételére is, ami azonban ellentétes előjelű volt a hazai mechanizmushoz viszonyítva. Az olasz eljárásban az aránytalanul mandátumhoz jutó jelölt pártjának listájáról *levonták* a második helyezett egyel megnövelt szavazatainak számát, de legalább a kerületben leadott érvényes szavazatok 25%-át (Katz, 1995: 103., 111.). Ennek így valóban kompenzáló hatása volt a vesztesekre nézve. *Másrészt*, Áder szerint, ha a győztes jelölt pártja nem kapná meg listán a kerületben győzelemhez szükséges szavazatokon túli „fölösleges” szavazatokat, a rendszer „torzító hatású lenne” a győztes párt kárára. E következtetéssel ellentétben azt állítom, hogy egy domináns párt jelenlétében a győzteskompenzáció intézménye torzítja (aránytalanabbá teszi) a választási eredményeket. Ne feledjük, hogy nem

az országos listán, hanem az egyéni választókerületek súlyos aránytalanságaiból indul ki a győzteskompenzáció torzító hatása, ami aztán a listás csatornán szerzett többletmandátumokban jut tulajdonképpen kifejezésre. Jellegéből adódóan tehát, a „győzteskompenzációs filozófia” a domináns párt fölülréprezentáltságát fokozza, illetve a vesztesek kárpótlását semlegesíti.

Harmadrészt, az áderi szemléltető példa logikai és tartalmi szempontból is sántít (Kovács, 2011; Mécs, 2018). Illusztris példájából „kiderül”, hogy ha nem alkalmazzuk a győztes „fölösleges” szavazatainak újrahasznosító mechanizmusát, akkor a listán a kormánypárt ugyannyi szavazatot mondhat magáénak, mint a második helyen álló, de kétszer kevesebb szavazatot kapott párt. A győzteskompenzáció hiányának – érvel Áder – így torzító hatása lenne a győztes kárára.

Érvelésének kiindulópontja *implicit*e magában foglalja, hogy a győzelemhez szükséges voksok fölötti szavazatok elvesznek, újrahasznosításukkal viszont csökkenthető a rendszer egészére nézve „elveszett” szavazatok száma. Ez az értékalapú érvelés általánosságban elfogadható, Áder végkövetkeztetése azonban már nem, ugyanis ő az egyéni kerületi eredményektől függetlenül közelíti meg az országos lista kapcsán kialakulandó „torzított” helyzetet, mintha az egyéni kerületben megszerzett mandátumok nem is léteznének, figyelmen kívül hagyva tehát a többségi csatornán az erőfölényben lévő párt súlyos fölülréprezentáltságát.

Továbbá, ha „okozati megközelítésben” vizsgáljuk, akkor van némi igazság abban, hogy a győzelemhez szükséges szavazatokon túli szavazatok teljesen súlytalanok, okozati szempontból értéktelenné válnak, hiszen akár velük, akár nélkülük, az eredmény ugyanaz. Ennek ellenére, e szavazatokat nem lehet leválasztani a jelölt által megszerzett mandátumtól és nem lehet figyelmen kívül hagyni a „preferenciális megközelítés” értelmében azt, hogy a leadott szavazatok mindegyike egy preferencia kifejeződése (Mécs, 2018). Amint korábban is említettem, a győztes 100%-os mandátumrészesedése ugyanis azt jelenti, hogy az órá szavazó választópolgárok politikai preferenciája 100%-ban érvényesül. Kérdés, tehát, hogy az érdekalapú törekvéseken túl, milyen érvekkel támasztható alá, hogy 100%-os preferenciaérvényesülés mellett a győztest jelölő pártot indokoltan illeti meg a „kompenzálás”.

A domináns párt jelenlétében az egyéni kerületek eredményei alapján a felek bizonyára eltérő helyzetbe kerülnek egymástól, nemcsak a mandátumrészesedés szempontjából, hanem a *kárpótlás indokoltsága* terén is. Továbbá, az egyéni kerületből összegyűlt töredékszavazatok igazi rendeltetése a vesztesek tényleges kompenzálása az országos csatornán. Ha azonban a kárpótlást jelentő kompenzációt nemcsak a vesztesre, hanem a domináns párt győzteseire is alkalmazzuk, azaz nem kiegyensúlyozott erőviszonyok esetén, ha a vesztesek, mandátumot nem eredményező szavazatait, illetve a győztesek, mandátumot már nem eredményező „fölösleges” voksait egy kategóriába tesszük

újrahasznosítási céllal, akkor a *kompenzációs mechanizmus önmaga ellentétévé válik, még aránytalanabbá téve a rendszer egészét*. Tiszteletben kell(ene) tartani, hogy a *közvetlen listás szavazatnak az arányosságot, míg a töredékszavazatnak a kompenzációt kell szolgálnia*, ehhez viszont el kell(ene) fogadni, hogy a *kompenzáció kizárólagos feladata nem a túladományozás, hanem a kárpótlás*.

A KOMPENZÁCIÓ KÖRÜLI JOGI VITÁK

A győzteskompenzáció elleni jogi kifogások, illetve e kifogásokra adott reakció kapcsán fontos lehet a Tordai Csaba és Szigetvári Viktor által 2014. április 28-án benyújtott alkotmányjogi panasz, amelyben az indítványozók arra kérik az Alkotmánybíróságot, hogy vizsgálja fölül az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvény 15. § (1) bekezdés b) pontját (mi minősül győztes töredékszavazatnak), mivel az sérti „az Alaptörvény 2. cikk (1) bekezdését,¹³ valamint az Alaptörvény XXIII. cikk (1) bekezdésében¹⁴ elismert választójoggal összefüggésben az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdését”.¹⁵

A panasz lényege (a 809/B/1998 ABH-ra hivatkozva): az indítványozók azt állítják, hogy a győzteskompenzáció sérti a választójog egyenlőségének alkotmányos elvét. A győztes „kompenzálásának” bevezetése – vélik az indítványozók – diszkriminatív lépés, amelyben a választópolgárok szavazatának azonos súlya nem érvényesül (Alkotmányjogi panasz, 2.3.5), így nem érvényesül az idevágó alkotmányossági követelmény sem. Az elemzést megelőzően célszerűnek vélem néhány alapfogalom tisztázását, hiszen azzal érthetőbbé tehetők a győzteskompenzációval kapcsolatos *pro* és *kontra* érvek.

A 809/B/1998 ABH értelmében a *választójog egyenlőségének* alkotmányos elve két követelményt támaszt a választási törvény megalkotójával szemben. Egyfelől, a választópolgárok szempontjából a választójog legyen azonos értékű. Ez a *választójog azonos értékűségének* elve. Másfelől, a jelöltekre leadott voksok legyenek egyenlők, vagyis a szavazatok lehetőleg azonos súlyúak legyenek egy-egy képviselő megválasztásánál. Ez a *szavazati súlyegyenlőség elve*.

A *választójog azonos értékűsége* az „egy szavazó – egy szavazat” elve (22/2005. (VI. 17.) ABH) alapján a plurális választójog lehetőségét zárja ki, azt, hogy az egyik választópolgár több szavazatot adhasson le, mint a másik (3141/2014. (V.9.) ABH). Mint alkotmányos alapelv, a választójog azonos értékűsége azt jelenti tehát, hogy minden szavazópolgárnak egy és csakis egy választójoga van, és ezen belül, minden választópolgár azonos számú szavazattal rendelkezik. Ez abszolút követelmény.

A *szavazati súlyegyenlőség* viszont már nem ennyire egyértelmű. Egyrészt, a szavazatok súlyának egyenlősége azt jelenti, hogy a szavazatszámolásakor minden szavazat ugyanannyinak számít, hiszen minden szavazat egy és csakis egy szavazó preferenciájának kifejeződése. Ez is abszolút követelmény.

Másrészt, a szavazati súlyegyenlőség a voks mandátumszerzésének egységére vonatkozik (Csóka, 2018), arra, hogy a szavazatoknak lehetőleg azonos mértékű szerepe legyen egy mandátum megszerzésében. Ez egyben azt követeli meg, hogy a képviselők megválasztásához lehetőleg azonos számú szavazatra legyen szükség.

Harmadrészt, a súlyegyenlőség követelménye nem jelent(het)i azt, hogy az egyes szavazatokban kifejezett politikai akaratok maradéktalanul egyenlő mértékben érvényesülni is fognak, vagyis minden szavazat nem fog mandátumot eredményezni. Ilyen értelemben, ez már nem lehet abszolút követelmény, hiszen a szavazatok egyenlő érvényesülése (értéke) csorbulhat az alkalmazott választási rendszer mikéntje, és az eredmények aránytalansága függvényében. Ezért szükséges e téren az „engedmény”, hogy a szavazatok *lehetőleg* azonos mértékben eredményezzenek mandátumot (33/2000. (X.20.) ABH), jelezve, hogy a szavazatok mandátumra váltásának értékegysége nem teljesen egyenlő, noha törekedni kell rá. A szavazatok azonos értékére való törekvés azonban megköveteli, hogy az egyéni választókerületek többnyire azonos választói létszámmal rendelkezzenek. A törvényhozónak kötelessége szemmel tartani e követelményt, még akkor is, ha ez egymagában nem garantálhatja a szavazatok azonos értékét. Kérdés persze, hogy miért nem.

Egyfelől, mert két azonos méretű kerületben könnyen megeshet, hogy a részvételi arányok terén lényeges eltérés mutatkozik. Ez nem alkotmányjogi kérdés, inkább a politikai felállás hozadéka, az AB ezért aligha tehet bármit is ellene. Másfelől a kerületben tapasztalható politikai erőviszonyok nem szükségszerűen azonosak, ami azt is eredményezheti, hogy a két azonos méretű kerületen belüli szavazatmegoszlások komoly eltéréseket mutatnak, amiknek a mandátumszerzéshez szükséges szavazatok jelentős számszerű eltérése lehet a hozadéka. Ezek alapján nem meglepő következtetés, hogy „a választási részvétel, a választópolgárok aktivitása miatti eltérések és a ténylegesen leadott szavazatok megoszlása nincs kihatással az [...] egyenlő választójog elvének érvényesülésére” (ABH 2005, 239., 249–251.). E gondolat kulcsfontosságú a panasz elutasítására (ABH 2014. május 9), az első lépés annak alátámasztására, hogy az eredmények aránytalansága nem sérti az egyenlő választójog elvét.

Az alkotmányjogi panasz indítványozói – ahogy korábban is ismertettem – ennek az ellenkezőjét fogalmazzák meg. Az általuk diszkriminatív lépésnek tekintett mechanizmus bevezetésével nem érvényesül tehát a választópolgárok szavazatának azonos súlya (Tordai–Szigetvári, 2014).

Ha egy adott választókerületben például az „A” párt jelöltje 35%-os szavazatrészesedéssel 100%-os mandátumrészesedést mondhat magáénak, míg a legerősebb vesztesnek 22%-os szavazatrészesedés mellett 0%-os a mandátumrészesedése, akkor a győztesre leadott szavazatok mandátumszerző egységértéke = 2,96, míg a vesztes jelölt szavazatainak egységértéke = 0. Ez a súlybeli különbség az erőviszonyok mikéntje mellett a relatív többségi rendszer inhe-

rens jellegéből adódhat. Ha csak ezt vesszük önmagában figyelembe, e különbség kevésbé mond ellent a választójog egyenlőségének korlátozásával szemben támasztott alkotmányossági követelménynek. A gond viszont akkor kezdődik – vélik az indítványozók – amikor alkalmazásra kerül a győzteskompenzáció, hiszen ez esetben (a fenti példa alapján) 22% + 1 szavazatrészesedéssel is mandátumhoz lehet jutni, tovább növelve a győztes és a vesztes szavazatok súlyát, 4,54 – 0 arányba. Ez a növekmény abból adódik, hogy a győztesre leadott minden fölülértékelt szavazathoz hozzáadódik még a győztes kompenzálására szánt töredékszavazatok mandátumszerző értéke.

A szavazati súlykülönbséget tehát a jogalkotó tovább növeli, létrehozva a „kétlépcsős” fölülsúlyozást: egyrészt, a relatív többség inherens voltából eredő, másrészt, a szabályozásból származó fölülértékelést. E kettőt meg kell különböztetni egymástól és alkotmányosságuk is más megítélés alá esik. A szabályozásból származó szavazati súlykülönbség növelése elfogadhatatlan, kivéve, ha a súlykülönbség növelésére irányuló lépéseknek alkotmányos indoka van (Tordai–Szigetvári, 2014).

Az Alkotmánybíróság szerint az „Országgyűlés széles döntési szabadsággal rendelkezik a választási rendszer megválasztása, a választási eljárás szabályainak megállapítása során” (ABH 2014 [II/31] 1.2), amelynek csak az Alaptörvény szab keretet. A választójog egyenlősége nem jelenti a szavazói akaratok (képviselők útján történő) egyenlő érvényesülését. Ennek tudatában, „politikai véleményalkotásának szabadsága és a választójoga szabad elhatározásából fakadó gyakorlása” révén „az állampolgár valamely párt politikai orientáltságának elfogadásával és támogatásával vállalja a választás előre pontosan meg nem állapítható következményeit (ABH 3/1991. (II.7.) iii/3.). Ennek tovább gondolásával „a választási rendszernek azok a szabályai, amelyek választópolgárok előre pontosan meg nem határozható akaratnyilvánítása eredményeképpen vannak hatással a szavazatok egymáshoz viszonyított súlyára, nem az eljárási értelemben vett egyenlőséggel, hanem az 'effektív egyenlőséggel' [...] állnak összefüggésben” (ABH 2014 [34]).

A mandátumszerzés rendjét meghatározó előírásokhoz hasonló szabályok önmagukban véve „semlegesek”, hiszen nem hoznak előnyös vagy hátrányos helyzetbe eleve meghatározott választói csoportokat. Az előny vagy a hátrány a választói döntések és a választási rendszer függvényében kirajzolódó aránytalan eredményekből csak utólag állapítható meg. Ennek alapján, nem a győzteskompenzáció diszkriminatív volta, hanem a választási rendszer arányossága válik központi kérdéssé. A győzteskompenzáció, tehát nem eleve egy „célpártot” támogat, hanem az egyes kerületben győztes jelölt pártját, „amely nem feltétlenül azonos a választáson a végeredményt tekintve relatív többséget szerző jelölő szervezettel” (ABH 2014 [37]).

Az igaz, hogy a győzteskompenzáció nem inherensen eredményez fölülreprezentáltságot, nem önmagában van korlátozó jellege a szavazatok súly-

egyenlőségére nézve, ugyanis e sajátos intézménynek a választási eredményekre gyakorolt hatása a mindenkori pártrendszeren belüli erőviszonyoktól függ jelentős mértékben. Két vagy több, viszonylag azonos erőt képviselő párt esetében a mandátumok kiegyensúlyozott megoszlásán túl a kerületek győztesei és második helyezettei közötti csekélyebb szavazatkülönbségnek igen szerény előnnyel vagy hátránnyal járó hozadéka lenne. Domináns párt jelenlétében viszont a győzteskompenzációnak egyértelműen hatalomtámogató jellege van, amint azt a gyakorlati számítások is alátámasztják.

E sajátos mechanizmus tehát a mindenkori domináns erő javát szolgálja, hozzájárulva a győztes párt fokozottabb fölülreprezentáltságához, valamint a választási rendszer aránytalanságának növeléséhez. Mivel azonban a győzteskompenzáció kérdését többnyire a pártrendszeren belüli erőviszonyok hozadékként kezelte, a kompenzálás és az arányosítás kapcsán az AB kimondta a „szentenciát”: e szabály önmagában nem ütközik az Alaptörvényben ideillő bekezdésekbe.¹⁶

Meggyőződésem, hogy ebben a jogi „csatában” mindkét félnek megvan a maga elfogadható érvei, ezért egyfajta „patthelyzetként” is tekinthetnénk a vitára. A behatóbb elemzés azonban már az elején kérdésfelvetésre készítet: Indokolható-e alkotmányosan a győztes töredékszavazatainak újrahasznosítása, ha annak közvetlen kihatása van a szavazatok lehetőség szerinti egyenlő súlyának korlátozására. Más szavakkal: Milyen célok érdekében lehet szükséges a szavazati súlyegyenlőség korlátozása (*szükségesség-arányosság elve*), és indokolható-e e korlátozás mértékének alkotmányos kifogásolása?

A szavazatok súlyegyenlősítése kapcsán elvileg két alapvető cél fogalmazódhat meg: egyfelől, hogy a töredékszavazatok értékesítése járuljon hozzá a választási rendszer egészének arányosításához, másfelől, hogy a szavazatok egyenlő súlyának korlátozása a rendszer működtetését, a stabil többség kialakulását, a kormányozhatóságot szolgálja.

Az arányosítás terén tehát, ha a töredékszavazatok újrahasznosítása a vesztes jelölt pártjának veszteségét kárpótolja, akkor nem vita tárgya, hogy a mechanizmus ténylegesen kompenzáló jelleggel hat és a szavazatok súlyegyenlőségét, valamint a rendszer egészének arányosítását segíti elő.

A győztes jelölt „fölösleges” szavazatainak újraértékesítésének viszont aligha lehet alkotmányos indoka, hiszen a domináns párt jelöltjeire leadott szavazatok fölülsúlyozottságának további fokozása a szavazatok súlyegyenlősége, illetve a rendszer arányossága ellen hat.

Ami a rendszer működtetését illeti, a szavazatok súlyegyenlőségének győzteskompenzációval történő korlátozása alkotmányosan akkor lenne indokolt, ha a korlátozás a stabil kormánytöbbség létrejöttét, a rendszer működtetését segítené. A tisztán listás választási rendszerekben, ahol a törvényhozó testület túlzott párttagoltsága komoly kormányozhatósági kihívásokat eredményezhet, ott gyakran felmerülhet a stabil többség kialakulásának problé-

mája. Az ilyen helyzetekben is előfordulhat (olasz példa), hogy a győztes párt indokolatlan mértékű premizálásban részesül, ami alkotmányosan kifogásolható a szavazati súlyegyenlőség túlzott korlátozására való hivatkozással. Ilyen értelemben, *a kormányozhatóság érdekében, és az arányosság ellenében tett jutalmazás csak akkor indokolható alkotmányosan, ha e lépés nem lépi túl a szükségesnél nagyobb mértéket.*

Ebből kiindulva, vegyes választási rendszerben (és domináns párt jelenlétében) aligha indokolt alkotmányosan a győzteskompenzáció alkalmazása, nemcsak azért, mert aránytalanabbá teszi a rendszert, hanem mert nincs szükség e mechanizmusra a kormányozhatóság terén. Magyar vonatkozásban: *győzteskompenzáció nélkül is stabil kormánytöbbségről beszélhetünk 2010 óta, és a hatalomnak nem kellett ilyen jellegű nehézségekkel szembesülnie a választási reform idején, éppen ezért győzteskompenzációs korrekcióra nem volt szükség a kormányozhatóság érdekében.* Feltételezhető tehát, hogy az alkotmányjogi panaszt elutasító (Alkotmánybírósági) érvek nem voltak mentesek a hatalmi érdekeken nyugvó politikai megfontolásoktól sem.

A fenti következtetéseket erősítendő, álljon itt Lévai Miklós, alkotmánybíró különvéleményének összegzése: „A választójog egyenlősége sérül, ha az arányosítás során a győztesre leadott szavazatok az egyéni választókerületi mandátumon túlmenően további – kompenzációs – mandátumok elnyerését eredményezik, vagyis az arányosítás önmaga ellentétébe átcsapva a rendszert aránytalanná teszi. Mindebből következően, ha a választójogi egyenlőséget a maga demokratikus tartalmában és funkciójában értelmezzük [...], a ‘győzteskompenzáció’ ilyen formája alaptörvény-ellenes” (ABH 2014 [58]).

TOVÁBBI REFLEXIÓK

Az új választási törvény végső formába öntését megelőzően, Kovács László Imre például aggodalmát fejezte ki, mondván, hogy értékcentrikus megközelítésben a kompenzáció egyik szerepe „a leadott érvényes szavazatok valamilyen formában való minél teljesebb hasznosítása” (Kovács, 2011). Ezzel azonban óvatosan kell bánni, hiszen az „elveszett” szavazatszámok minimalizálása a rendszer egészének arányos volta ellen hathat, ha a győztes jelölt pártját is „kárpótoljuk” a győzelemhez már nem szükséges szavazatokkal. A lényegre tapintva állítja a szerző, hogy az „elvesző” és a „fölösleges” szavazatok összeszemosása a kompenzálási mechanizmusban az arányosság követelménye ellen ható lépés (Kovács, 2011). E szavazatok újrahasznosítása politikai kérdés, ezért a kompenzálás mikéntje a törvényhozók akaratától függ. A 2010 utáni pártok erőviszonyainak szemmel tartásával, a győzteskompenzáció – véli Kovács – elsöprő arányban a kormánypártok „fölösleges” szavazatainak újrahasznosításáról (és ezzel mandátumrészesedésének növeléséről) szól.

Field Richard szerint az alacsony választási részvételnek, valamint az új rendszernek köszönhető, hogy a 2014-es választásokon a 45%-os listás szavazatrészesedés mellett a Fidesz–KDNP-szövetség újból kétharmados parlamenti fölényre tett szert és ehhez a torz eredményhez a győzteskompenzáció is hozzájárult. Igaz, hogy úgy is masszív parlamenti többséget szereztek volna (60% körül), de a győztes kompenzáló eljárás nélkül a kormánypártok nem érthették volna el a minősített többséget. Ilyen mértékű aránytalanságot egyetlen más ország sem mondhat el magáról (Field, 2014).

Szigeti Péter szerint egy politikai rendszer akkor tesz eleget a pluralista demokrácia fogalmi kritériumának, ha „az egyéni politikai részvétel az általános választójogra épül, és eleget tesz a választójog egyenlősége és titkossága követelményének” (Szigeti, 2014: 84.). Ha áttérünk e normatív síkról az új választási rendszer jelentette konkrétumok vizsgálatára, akkor kiderül, hogy a relatív többségi elv bevezetése – megtoldva a győztesre leadott szavazatok „fölös” részének újrahasznosításával – tulajdonképpen minimális szavazati előnnyel nagy választási győzelem elérésére irányuló törekvés. Ez a megoldás, következtet Szigeti, „aránytalanító arányosságnak” is nevezhető (uo.: 90.).

Antal Attila is kiemeli, hogy a 2010-ben elért óriási győzelemhez viszonyítva a részvételi arány alacsonyabb volt 2014-ben (64,38%-hoz képest 61,84%) és a kormánypártok táborra is közel félmillióval csappant meg. Ennek ellenére, a Fidesz–KDNP-nek mégis sikerült ugyanazt a kétharmados mandátumrészesedést elérnie, mint négy évvel korábban. A népszerűség csökkenése mellett a stabilan megtartott parlamenti kétharmad magyarázata – véli a szerző – az új választási rendszerben, és ezen belül is a töredékszavazatoknál létrehozott új kategóriában keresendő, abban, hogy a több mint 764 ezer győzteskompenzációs töredékszavazat plusz 6 mandátumhoz juttatta a kormánypártokat, „azon az áron, hogy a választási rendszerünk súlyosan aránytalan és igazságtalan lett”. A házelnök azon kijelentését, miszerint a Fidesz–KDNP nem az új rendszernek köszönheti az újabb kétharmadot, „pusztán a tények és a matematika cáfolja” (Antal, 2014).

László Róbert szerint a 2010-től előállt új helyzet lehetőséget teremtett arra, hogy egyetlen politikai erő alakítsa át a választási rendszert is, bizonyos politikai értékek és/vagy érdekek mentén. A szerző véleménye, hogy az egyéni választókerületek súlyának növelése, a második forduló eltörlése és a relatív többségi eljárás bevezetése, valamint az egyéni győztes pártjának jutalmazása (többnyire) a mindenkori legnépszerűbb pártnak kedvező változtatások. A győztes kompenzálását László egyenesen a jelölt pártjának „felülpremizálásának” tekinti, mondván, hogy ez „a nemzetközi gyakorlatban teljesen egyedülálló” intézmény „szembemegy a kompenzációs mechanizmus logikájával” (László, 2015: 6.). A minősített többség birtokában lévő kormánypártok a reform révén (bizonyára) hatalomerősítő szándékkal többségi irányba tolták a választási rendszert, ezek azonban nem voltak kényszerhelyzetből fakadó lé-

pések. Noha méltányossági szempontból megkérdőjelezhető, a reform központi elemeként megjelenő győzteskompenzáció bevezetése nem tekinthető illegitimnek, annak ellenére, hogy megszüntetése átláthatóbbá, kiszámíthatóbbá tenné a rendszert (uo.: 7).

Mécs János egyenesen tévesnek ítéli meg azt a megközelítést, hogy a győzteskompenzáció csupán a mandátumot nem eredményező, „főlölesen elveszett” szavazatokat kompenzálja, még akkor is, ha első benyomásra elfogadhatónak is tűnhet az érvelés. E sajátos mechanizmus ugyanis kétszeresen fejt ki hatását, és „olyan szavazatokat súlyoz, amelyek már eleve felülreprezentáltak” (Mécs, 2018). Az igaz, hogy a győzelemhez szükséges szavazatmennyiség fölötti voksokra nincs szükség a mandátum megszerzéséhez, de a győztesre leadott szavazatok mindegyike egy-egy szavazópolgár akaratának leképezése az országgyűlés összetételében. A választópolgárok szavazatukkal hozzák létre és legitimálják a népképviselési szervet, és „ebben az összefüggésben főlölesen azt a helyzetet vizsgálni, hogy a szavazatuk nélkül milyen eredmény született volna, mivel a kérdés az, hogy az általuk kifejtett preferencia érvényesült-e” (id. mű). Ha igen, akkor e szavazatokat semmiképp nem tekinthetjük „elveszett” voksoknak.

A győzteskompenzáció, figyelmeztet Stankovics Ábel, aránytalanító hatást válthat ki az amúgy is felülreprezentált pártok javára, főleg a relatív többséget alkalmazó rendszerben. Stankovics szerint is az egyre torzabb eredmények oka többnyire abban keresendő, hogy az egyéni kerületekből relatív többséggel megszerezhető mandátumok még aránytalanabb módon gyűjthetők be a győzteskompenzáció intézményének alkalmazásával (a magyar pártok konkrét erőviszonyai mellett), miközben jóval több az egyéni mandátumok száma, mint a kompenzálásból származóké. Aggályra okot adó probléma lehet továbbá, hogy a győztes kompenzálásának sajátos mechanizmusa semlegesíti, mi több ellehetetleníti a vesztesek kompenzálásának tényleges hatását (Stankovics, 2021: 18.).

Paul Krugman szerint a bizarr jellegű győzteskompenzáció tovább fokozta a „győztes mindent visz” elvén alapuló relatív többségi rendszer aránytalanosságait, ami egyre inkább bebiztosítja, hogy a Fidesz – akár relatív többséget jelentő szavazatrészesedéssel – minősített mandátumrészesedést érjen el. A győzteskompenzáció intézményének bevezetése, más, hasonló hatást kiváltó lépésekkel együtt, jóval aránytalanabbá tette az új választási rendszert (Krugman, 2014, Part 3).

A 2011-es reform számos pontja elgondolkodtató – figyelmeztet Anna von Notz –, de az egész közül a győztest kompenzáló intézmény bevezetése a legmeglepőbb, hiszen a mandátumot szerzett jelölt pártjának a „főlölesen” szavazatokkal történő kompenzálása az arányos képviselést egyedülállóan magyar („á la Hungarian”) kifejeződése (Notz, 2018).

Az ukrán–orosz háborúra vonatkozó „leleményes” propaganda, illetve a választások előtti szociális juttatások jelentős mértékben járultak hozzá a kor-

mánypártok 2022-es sikeréhez, de az újbóli kétharmados győzelem – hangsúlyozza Kim Lane Scheppele – jelentős mértékben az új választási rendszernek tudható be. Ennek alátámasztására, egymagában a győzteskompenzáció bevezetése is elegendő, hiszen ez az egyedülálló intézmény az utolsó három választáson 16 mandátummal növelte a Fidesz sikerét, minden egyes alkalommal hozzájárulva a kétharmados győzelemhez. Ezzel a választási rendszerrel, hangsúlyozza a szerző, Orbán beláthatatlan ideig hatalmon maradhat (Scheppele, 2022).

A REFORM „MÉLTÁNYOSSÁGA”

A 2010 utáni „felállásban” a pártok egyike a reform játékszabályainak kizárólagos megalkotójává vált, ezért joggal merülhet fel a változtatás méltányosságának kérdése. A maga rendjén ez John Rawls méltányosságként felfogott igazságosságelméletét juttathatja eszünkbe, még akkor is, ha e klasszikus művet több kritika is érte (Szabó, 2010: 184–187.). A választási reform és azon belül a győzteskompenzáció igazságosságának „méréséhez” azért vélem célszerűnek Rawls gondolataihoz nyúlni, mert több ponton is párhuzam vonható elméletének kiindulási alapja (eredeti helyzet) és a választási reform kezdeményezésének körülményei között.

A rawlsi kiinduló helyzet lényeges kikötése ugyanis, hogy a résztvevők önös érdekeiktől mentesen fektessék le az alapvető szabályokat (elveket), amelyek méltányos egyezség eredményei (Rawls, 1997: 32.), így azok elfogadhatók és megtartásra érdemesek a közösség tagjai és csoportjai számára. Ez azért is valószínű, mert a szabályok lefektetése „széles körű egyetértésen” alapuló alku eredménye.

Az alapvető szabályok önérdékmentes kiválasztása azonban egy lényeges kikötés mellett lehetséges: az emberek nem ismerik sajátos érdekeiket az alapelvek lefektetésekor. Ennek az absztrakt állapotnak adta Rawls a „tudatlanság fátyla” elnevezést, amely állapotban az azonos jogokkal bíró autonóm és értelmes lényeknek tekintett egyenlő emberek javaslatokat tesznek, döntéseket hoznak és rögzítik a két alapelvet, amelyek értelmében – a választási reformra hangolva minden érintettnek érdemben történő egyenlő beleszólási lehetőséget kell biztosítani a reformmal kapcsolatos döntésben; a döntés tartalmának olyannak kell lennie, hogy a legszerényebb hatalommal rendelkező szereplő (párt) számára is elfogadható és megtartható legyen.

Az érintettek jelentős részének nem volt érdemi beleszólása a 2011-es reformba, a döntés tartalma aligha volt elfogadható és megtartható az ellenzéki szereplők számára, annál is inkább, mivel a kormány egymaga fektette le a játékszabályokat, miközben ismerte saját hatalmi pozícióját. Nem alaptalan a feltételezés, hogy az új választási rendszer kevésbé a normatív értékek, hanem inkább a hatalmon lévők önös érdekei mentén jött létre.

Nem meglepő, hogy Szigeti Péter is Ralws terminológiáját használva hasonlítja össze a két rendszer létrejöttének körülményeit. Az 1989-es választási törvény a „tudatlanság fátyla mögött” született, hiszen az akkori törvényhozók nem tudhatták a pártok közötti erőviszonyokat, tehát a parlament összetételét meghatározó választási eredményeket. A választási rendszer megalkotói „nem maguknak írták és nem is írhatták maguknak” az akkori rendszert (Szigeti, 2014: 88.).

Ezzel szemben – hívja fel a figyelmet Szigeti – a 2011-es reform idején két momentum is gyökeresen eltért a korábbi reformtól: egyfelől, előre kalkulálhatóbbak voltak a pártpolitikai erőviszonyok, többnyire a választási tapasztalatoknak és a közvélemény-kutatásoknak köszönhetően. Másfelől, az egyezség távolról sem terjedt ki a politikai táborok széles körére, mi több, az ellenzék el sem fogadta az új rendszerre történő áttérést, így tehát egyáltalán nem beszélhetünk széles körű konszenzusról. A hatalmon lévők maguknak írták, saját helyzetükre modellezték az új rendszert, noha egy működőképes választási rendszer megváltoztatásának legitimitását leginkább az adhatja, ha a változtatás „az egyenlő versengő feleknek egyenlő feltételek melletti normáin és politikai konszenzusán alapul” (uo.).

EMPIRIKUS MEGKÖZELÍTÉS

Az empirikus vizsgálat első részében a 2002-es és 2010-es választások számításait végzem el: az országos listás szavazatrészesedésekhez hozzáadom a (hipotetikusan kiszámolt) győztes kompenzálásából származó szavazatokat, hogy láthatóvá tegyem a kompenzáció hatását hasonló erőviszonyok (2002), illetve az egyik fél fölényes előnye (2010) mellett.

A 2014-es választási eredmények bemutatásával Áder állításának megalapozatlanságára szeretnék rámutatni. Az adatokból kiderül, hogy az új választási rendszer képes „semlegesíteni” (mandátumrészesedés tekintetében) a Fidesz több mint 6%-os népszerűségvesztését (2010-ben 52,7%; 2014-ben 46,5%).

A 2018-as és a 2022-es győztesek kompenzálásának hatása megerősíti álláspontomat, miszerint domináns pártrendszerben e sajátos mechanizmusnak hatalomkonszolidáló szerepe van.

A 2002-es és 2010-es listás eredmények

Jelen munkában nem kerül sor behatóbb arányossági elemzésre, céloom ennél egyszerűbb: a mandátummegoszlások számszerinti változásait ismertetem a 2002-es, majd a 2010-es választásokon, összevetve a tényleges eredményeket a győzteskompenzáció beemelésével kapott eredményekkel.

1. táblázat. A 2002-es parlamenti választások országos listás (tényleges) eredményei, és a módosított eredmények a feltételezett győzteskompenzációval

Párt	Töredékszavazat	Mandátum	Töredékszavazat győztes- kompenzációval	Mandátum
Fidesz–MDF	1 013 491	26	1 409 572	28
MSZP	1 211 078	31	1 617 474	32
SZDSZ	529 486	13	540 794	10
ÖSSZES	2 754 055	70	3 567 840	70

Forrás: Saját számítások és szerkesztés a NVI honlapjának adatai alapján

A világosabbá tétel kedvéért: a Fidesz–MDF esetében például a második oszlopban szereplő 1 013 491 töredékszavazat az egyéni kerületekből és a megyei lista maradékszavazataiból tevődik össze. A győzteskompenzáció alkalmazásával a következő változás történt volna: az első fordulóban a Fidesz–MDF 20 kerületben győzött, ami 157 574 győzteskompenzációs szavazatot jelentett volna. A második fordulóban pedig a 75 kerületi győzelem további 238 507 győzteskompenzációs szavazatot jelentett volna a Fidesz–MDF-szövetségnek. Összesen tehát 396 081 szavazat, amely növekmény a negyedik oszlopban jelenik meg. A másik két párt esetében is hasonló az eljárás. Láthatjuk, a győztes kompenzálása nem eredményezett szignifikáns eltérést.

A 2010-es választásokat egy merőben más felállás jellemezte, hiszen az alapvető kérdés nem a győztes kilétére, hanem a Fidesz–KDNP győzelmének mértékére vonatkozott.

2. táblázat. 2010-es parlamenti választások országos listás (tényleges) eredményei és a módosított eredmények feltételezett győzteskompenzációval

Párt	Töredékszavazat	Mandátum	Töredékszavazat győztes- kompenzációval	Mandátum
Fidesz–KDNP	135 592	3	1 690 578	25
MSZP	1 221 523	29	1 224 317	18
JOBBIK	925 252	21	925 252	14
LMP	471 305	11	471 305	7
ÖSSZES	2 753 672	64	4 311 452	64

Forrás: Saját számítások és szerkesztés az NVI adatai alapján.

Az elsőprő egyéni kerületi győzelmet követően komoly intőjel lehetett a Fidesz–KDNP számára az a „hátrány”, amit a csupán három mandátumot érő lista jelentett (3. oszlop), miközben a „korrekciós” megoldás 22-vel több

mandátumot jelentett volna a kormánypártoknak (67,88%-ról 73,58%-ra történő mandátumnövekmény).

A 2014-es listás eredmények

A 2014-es választások országos listás mandátumrészesedéseit három különböző helyzetben nézzük meg: kompenzáció nélkül; veszteskompenzációval; vesztes és győzteskompenzációval.

3. táblázat. A 2014-es választások listás eredményei kompenzáció nélkül (2–3. oszlopok) és veszteskompenzációval (5–6. oszlopok)

Párt	Listás szavazat	Mandátum	Vesztes töredékszavazat	Összes szavazat	Mandátum
Fidesz–KDNP	2 264 780	44	176 183	2 440 963	31
MSZP–Együtt–DK	1 290 806	25	1 119 322	2 410 128	31
JOBBIK	1 020 476	19	1 000 637	2 021 113	25
LMP	269 414	5	244 191	513 605	6
ÖSSZES	4 845 476	93	2 540 333	7 385 809	93

Forrás: Saját számítások és szerkesztés a NVI honlapjának adatai alapján

Világos, hogy a veszteskompenzáció bevezetése „visszafogta” a kormánypártokat a még fölényesebb győzelemtől.

4. táblázat. A 2014-es választások listás eredményei vesztes- és győzteskompenzációval

Párt	Listás szavazat	Töredékszavazat	Összes szavazat	Mandátum
Fidesz–KDNP	2 264 780	940 881	3 205 661	37
MSZP–Együtt–DK	1 290 806	1 141 686	2 432 492	28
JOBBIK	1 020 476	1 000 637	2 021 113	23
LMP	269 414	244 191	513 605	5
ÖSSZES	4 845 476	3 327 395	8 172 871	93

Forrás: Saját számítások és szerkesztés a NVI honlapjának adatai alapján

A vesztesek mellett a győztes kompenzálása 6 mandátummal növelte a Fidesz–KDNP részesedését, minősített többségi kormányzást biztosítva.

A 2018-as és 2022-es listás eredmények

E két választáson aligha beszélhetünk lényegi változásról. Annyit azért érdemes megemlíteni, hogy 2022-ben egy kvázi-kétpártrendszer látszott körvonalazódni az ellenzéki összefogás következtében, de az eredmények azt igazolták, hogy a nemzetközi politikai események (is) a Fidesznek kedveztek, illetve, hogy a kormánypártok támogatottsága továbbra is magas. Ennek tudható be, hogy az ellenzék nem volt képes érdemben befolyásolni az erőviszonyokat, és a végső eredményeket.

2018-ban több mint 913 ezer, 2022-ben pedig több, mint 925 ezer győztes-kompenzációs szavazattal növelhette a Fidesz–KDNP az országos listás szavazatainak számát, és az ebből származó többletmandátumok mindkét esetben hozzásegítették a kormánypártokat a minősített többségi győzelemhez. Áder János korábbi érveinek értékcentrikus volta tehát utólag is megkérdőjelezhető.

KÖVETKEZTETÉS

Úgy tűnik, az egyéni kerületi győztes pártjának „kompenzálása” nem a legalkalmasabb fogalom az eljárás lényegének kifejezésére, hiszen a kompenzálás általában a vesztesekre vonatkozik, „kárenyhítési” szándékkal. A „premiálás” kifejezés szintén nem alkalmas a „hungarikumnak” minősülő sajátos szavazathasznosítási eljárás leírására, hiszen premizálni a legjobb eredményt elért, de kormányzáshoz nem elegendő mandátummal rendelkező pártot szokás. Ha nem is fedí le teljesen az eljárást, a győzelemhez szükséges voksokon túli „fölös” szavazatok további hasznosítására irányuló intézmény lényegét – a többségi premizálással ellentétben – talán a „szükségtelen túljutalmazás” fogalma fejezi ki leginkább, azzal a jelentős megjegyzéssel, hogy a „túl” igekötő mértéke esetről-esetre változhat.

A 2014-től bevezetett győzteskompenzáció nemcsak azért vált(hat)ott ki élénk vitákat, mert plurális értelmezése önellentmondásos, vagy, mert alkotmányjogi szempontból több ponton megkérdőjelezhető, hanem azért is, mert politikai-hatalmi téren komoly súlya van: hozzájárult a minősített többségi győzelemhez, három egymást követő választáson. Úgy tűnik, a 2011-es reform – és azon belül a győzteskompenzáció intézménye – a 2010-ben megszerzett hatalmi fölény egyik hatékony „tartósító” eszközévé vált (legalábbis napjainkig).

Igaz, alkotmányjogi szempontból kérdéses (és megfontolandó), hogy e mechanizmus sérti-e a választójogi egyenlőséget, ne feledjük azonban, hogy e „kompenzáló” eljárás kimenete jelentős mértékben függ a pártrendszeren belüli erőviszonyoktól. Éppen ezért kulcsfontosságú kérdéssé válik, hogy mely szereplők és milyen mértékben szólhatnak bele a reform kezdeményezésébe és kivitelezésébe, aminek következtében hazai viszonylatban is indokoltan ve-

tődik fel az új rendszer méltányosságának kérdése. Rawls elméletét – a kritikák ellenére is – alkalmasnak vélem e kérdésben, mivel a rawlsi eredeti helyzet és a reform kezdeményezése körüli „helyzet” között párhuzamot vélek felfedezni, annak ellenére, hogy egyfelől absztrakcióról, másfelől, konkrét gyakorlatról beszélünk. Lehetnek véleménykülönbségek abban, hogy Rawls vagy más filozófus igazságosságelmélete mentén érdemesebb-e megközelíteni (ha egyáltalán érdemes) a 2011-es reformot, abban a kérdésben viszont konszenzusra juthatnak az elemzők is, hogy valamilyen igazságosság hiányában a hatalom könnyen zsarnokivá válhat.

JEGYZETEK

- ¹ Az egyéni választókerületek határainak átrajzolása, a relatív többség bevezetése, csak kettő a reform számos alapvető tényezője közül, amelyek mindegyike egy külön tanulmány témája lehetne. E tényezők szétszálazása kihívást jelentő feladat, elemzésük azonban nem célja jelen írásnak.
- ² Jelen munkában az „igazságosság” fogalmát többnyire Rawls méltányosságként felfogott igazságosságelméletének kiinduló helyzetére alapoztam.
- ³ Néhány szerző munkájára a későbbiekben fogok kitérni.
- ⁴ Úgy gondolom, Rawls igazságosság-elméletének kiindulópontja akkor is hasznos lehet e kérdésben, ha megkérdőjelezhető elméletének túlzott racionalitása, a kiinduló helyzetben megkötött szerződés kötelező ereje, netán a különbözeti elv tarthatósága. Lásd többek között Szabó (2010): 184–187.
- ⁵ Lásd *Cambridge Dictionary* (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/compensation>).
- ⁶ Lásd *Britannica Dictionary* (<https://www.britannica.com/dictionary/compensation>).
- ⁷ U. o.
- ⁸ Lásd (<https://www.sage.com/en-us/blog/glossary/what-is-compensation/>)
- ⁹ A *prémium* latin eredetű szó, mely a *prea* = előre, és az *emere* = vesz részekből tevődik össze, mai jelentése „külön(leges) teljesítményért adott jutalom” (Zaicz, 2006: 662.). A választásokon alkalmazott premizálás intézménye tehát teljesítményalapú rendszer. Míg a kompenzáció a vesztes szereplőket kárpótolja, addig a premizálás az elvégzett munkáért (szavazatszerzés) járó munkabéren (mandátum) túli jutalmazást jelent, azaz további jutalomban részesíti a legjobb eredményt elért pártot (a kormányozhatóság, a rendszer működése érdekében). A premizálás kapcsán tehát a kérdés nem arra irányul, hogy a vesztest és a győztest lehet-e egyaránt (akár különböző mértékben) jutalmazni, hanem arra, hogy a legtöbb mandátumot szerzett párt mennyire jogosult a prémiumra, illetve, hogy mennyire indokolt alkotmányosan a premizálás mértéke. Nem meglepő a többségi premizálás kapcsán felmerülő alkotmányjogi viták gyakorisága (Lásd például az olasz AB-határozatot, amelyben az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősítette a többségi premizálás túlzott mértékét – *Corte Costituzionale Decisioni*, Sentenza, 1/2014).
- ¹⁰ „Az Országgyűlési képviselők választásáról” szóló T/18 számú törvényjavaslat.
- ¹¹ Lásd a 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról.

- ¹² Az olasz választási rendszer kapcsán lásd többek között Passarelli, 2018: 1–29.; Tanács-Mandák–Nuber, 2017: 131–145.; D’Alimonte, 2008: 253–276.; Fábíán–Kovács, 2004: 352–371.; Katz, 1995: 93–112.
- ¹³ Általános és egyenlő választójog.
- ¹⁴ Az állampolgár választó és választható.
- ¹⁵ Alapvető jogok biztosítása.
- ¹⁶ Lásd az országgyűlési képviselők választásáról szóló, 2011. évi CCIII. 15. § (1) bekezdés b) pontját, illetve az Alaptörvény XV. cikk (2), valamint XXIII. cikk (1) bekezdés.

IRODALOM

- Antal Attila (2014): Döntött a töredék. *IDEA Intézet*. https://ideaintezet.blog.hu/2014/04/13/dontott_a_toredek
- Bakos Ferenc (1989): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai, Budapest, 443s.
- Bitá Dániel–Spirk József (2018): *A Fidesz csinált egy választási rendszert, amivel nem lenne kétharmada*. <https://24.hu/belfold/2018/05/03/a-fidesz-csinalt-egy-valasztasi-rendszert-amivel-nem-lenne-ketharmada/>
- Csóka Endre (2018): *Egy magyar matematikus kiszámolta, mennyit ér a szavazatod a választáson*. <https://qubit.hu/2018/03/28/egy-magyar-matematikus-kiszamolta-mennyit-er-a-szavazatod-a-valasztason>
- D’Alimonte, Robert (2008): Italy: A Case of Fragmented Bipolarism. In: Micahel Gallagher–Paul Mitchell (eds.): *The Politics of Electoral Systems*, Oxford, Oxford University Press.
- Dumitrescu, Dalia–Blais, André (2014): Anxiety and Vote Decision Making in Winner-Take-All Elections. *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 47 (3): 451–474. <https://www.jstor.org/stable/43298283>
- Fábíán György–Kovács László Imre (2004): *Parlamentí választások az EU országában (1945–2002)*. Budapest, Osiris, 352–371.
- Field Richárd (2014): *A Fidesz a parlamenti székek 60%-[át] nyerte volna el a „győztes-kompensáció” nélkül*. <https://hu.budapestbeacon.com/politika/fidesz-parlamenti-szekek-60-nyerte- volna-el-gyoztes-kompensacio-nelkul/>
- Herczeg Márk (2018): *A legfontosabb szabály, ami nélkül a Fidesz–KDNP könnyen leváltható lenne*. <https://444.hu/2018/03/19/a-legfontosabb-szabaly-ami-nelkul-a-Fidesz-KDNP-konnyen-levalthato-lenne>
- Horváth Attila (2020): Egyenlő választójog – egyenlő választókerületek? Adalékok a szavazatok egyenlő súlyának értelmezéséhez. *Miskolci Jogi Szemle*, (1): 183–201.
- Katz, Richard (1995): The 1993 Parliamentary Electoral Reform. *Italian Politics*, Vol. 9: 93–112.
- Király András: „Lázár bemutatta a választójogi reformot”, *Index*, 2011. okt. 10 https://index.hu/belfold/2011/10/10/lazar_bemutatta_a_valasztojogi_reformot/
- Kovács László Imre (2011): Még egyszer a kompensációról. *Political Capital*. <http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1940286>
- Krugman, Paul (2014): Hungary, an Election in Question, Part 3. *The New York Times*, (February, 28).

- Kurunczi Gábor (2019): *Az általános és egyenlő választójog elvével összefüggő kihívások alkotmányjogi elemzése a magyar szabályozás tükrében*. PhD értekezés, Budapest.
- László Ferenc (2011): *Áder interjú, választási rendszer*. https://hvg.hu/itthon/20111010_Ader_interju_valasztasi_rendszer
- László Róbert (2016): The new Hungarian election system's beneficiaries, *Political Capitol*. <http://cens.ceu.edu/sites/cens.ceu.edu/files/attachment/article/579/laszlo-thenewhungarianelectionsystemsbeneficiaries.pdf>
- László Róbert (2015): Két választási reform között. *Political Capitol*. https://www.valasztasirendszer.hu/wp-content/uploads/FES_PC_tanulmany_20151015_interactive.pdf
- László Róbert (2014): A választójogi szabályok átalakulása. *MTA Law Working Papers*. http://real.mtak.hu/121158/1/2014_21_Laszlo.pdf
- Mátyás Ferenc (2022): A győztes kompenzáció. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyozteskompenzacio/>
- Mécs János (2018): *Egy hibás érv a győztes kompenzáció mellett*. TK Jogtudományi Intézet. (<https://jog.tk.hu/blog/2018/08/egy-hibas-erv-a-gyozteskompenzacio-mellett>)
- Mécs János (2014): A győztes kompenzáció alkotmányosságáról – a pozitív töredékszavazatok megítélése az egyenlő választójog tükrében. *Ars Boni*. <https://arsboni.hu/a-gyozteskompenzacio-alkotmanyossagarol-a-pozitiv-toredekszavazatok-megitelese-az-egyenlo-valasztojog-tukreben/>
- Notz, von Anna (2018): *How to Abolish Democracy: Electoral System, Party Regulation and Opposition Rights in Hungary and Poland*. <https://verfassungsblog.de/how-to-abolish-democracy-electoral-system-party-regulation-and-opposition-rights-in-hungary-and-poland/>
- Passarelli, Gianluca (2018): Electoral System in Context: Italy. In: E. Henron–R. Pekkanen–M. Shugart (eds.): *The Oxford Handbook of Electoral Systems*, Oxford, Oxford University Press.
- Rawls, John (1997): *Az igazságosság elmélete*. Budapest, Osiris Könyvkiadó.
- Reiner Roland (2014): *Így működött a győztes kompenzáció*. http://republikon.blog.hu/2014/04/08/igy_mukodott_a_gyozteskompenzacio
- Scheppele, Kim Lane (2022): How Viktor Orbán Wins. *Journal of Democracy*, Vol. 33, (3): 45–61. <https://www.journalofdemocracy.org/articles/how-viktor-orban-wins/>
- Scheppele, Kim Lane (2018): Electoral rules rig results of Hungarian elections. *The Budapest Beacon*. <https://budapestbeacon.com/electoral-rules-rig-results-of-hungarian-elections-warns-prince-tons-kim-lane-scheppele/>
- Szabó Gábor (2010): Rawls igazságosság-elmélete és kritikái. *JURA*, (1): 184–187. <https://szakcikkadat-bazis.hu/doc/8680334>
- Szigeti Péter (2014): A magyar választási rendszer átalakítása – összehasonlító perspektívában. *Győr, Jogtudományi Közöny*, 82–92. (http://real.mtak.hu/108809/1/jk1402_3.pdf)
- Stankovics, Abel (2021): *Electoral incentives and the equal value of ballots in vote transfer systems with positive winner compensation*. University of Vienna. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15129.34407>
- Szoboszlai Görgy–Wiener György (2016): *Választáspolitikai*, Budapest, Napvilág Kiadó.
- Tanács–Mandák Fanni–Nuber István (2017): *Az olasz képviseleti demokrácia*. Budapest, Dialóg Campus.
- Tordai Csaba–Szigetvári Viktor: Alkotmányjogi panasz (2014. ápr. 29.). [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6ef7470f49b0a567c1257cc90033f3c7/\\$FILE/IV_870_0_2014_inditvany.anonim.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6ef7470f49b0a567c1257cc90033f3c7/$FILE/IV_870_0_2014_inditvany.anonim.pdf)
- Tordai Csaba (2010): A választási rendszer reformja. *Fundamentum*, (3): 27–38.
- Zaicz Gábor (főszerk.) (2006): *Etimológiai szótár*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.

További források

ABH (809/B/1998). <https://jogkodex.hu/doc/5459607>

ABH 3/1991. (II. 7.). [http://www.jogiportal.hu/index.php?id=pt2edqckwj5i1wtrx&state=20010711
&menu=view](http://www.jogiportal.hu/index.php?id=pt2edqckwj5i1wtrx&state=20010711&menu=view)

ABH 33/2000. (X. 20.). <https://njt.hu/jogszabaly/2000-33-30-75>

ABH 22/2005. (VI. 17.) [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A05H0022.AB&targetdate=&printTitle
=22/2005.+\(VI.+17.\)+AB+hat%C3%A1rozat&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A05H0022.AB&targetdate=&printTitle=22/2005.+(VI.+17.)+AB+hat%C3%A1rozat&getdoc=1)

ABH 3141/2014 (V. 9.). [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6EF7470F49B0A567C1257CC900
33F3C7?OpenDocument](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6EF7470F49B0A567C1257CC90033F3C7?OpenDocument)

ABH 2014. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/1/PDF/2014/15.pdf>

„Az Országgyűlési képviselők választásáról” szülő T/18 számú (Budapest, 2010. május) törvény-
javaslat. <https://www.parlament.hu/irom39/00018/00018.pdf>

Corte Costituzionale Decisioni (Sentenza, 1/2014). [https://www.cortecostituzionale.it/actionScheda
Pronuncia.do?anno=2014&numero=1](https://www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=2014&numero=1)

„Elfogadták az új választási törvényt” [https://www.origo.hu/itthon/20111223-az-orszaggyules-
elfogadta-az-uj-valasztasi-torvenyt.html](https://www.origo.hu/itthon/20111223-az-orszaggyules-elfogadta-az-uj-valasztasi-torvenyt.html)

2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról. [https://net.jogtar.hu/
jogszabaly?docid=a1100203.tv](https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100203.tv)

Nemzeti Választási Iroda. <https://www.valasztas.hu/home>